

תולדות עם ישראל

לבתי ספר דתיים

חלק א

יחידה י'

יחידת לימוד אחת

הוראות לנבחן

א. משך הבחינה: שעה וחצי.

ב. מבנה השאלון ומפתח ההערכה: בשאלון זה שלושה פרקים.

פרק ראשון — בפרק זה שלושה נושאים:

נושא I — תקופת בית שני

נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים

נושא III — החסידות

בנושא שלמדת ענה על ארבע שאלות. — 30 נקודות

פרק שני — ענה על שתי שאלות. — 50 נקודות (25×2)

פרק שלישי — כתוב על ארבעה מושגים. — 20 נקודות (5×4)

סה"כ — 100 נקודות

ג. חומר עזר מותר בשימוש: אין.

ד. הוראות מיוחדות: (1) כתוב על כריכת המחברת את נושא הבחירה שלמדת.

(2) בתשובותיך הבא עובדות, אל תסתפק בהערות כלליות.

כתוב במחברת הבחינה בלבד, בעמודים נפרדים, כל מה שברצונך לכתוב בטייטה (ראשי פרקים, חישובים וכדומה).
רשום "טייטה" בראש כל עמוד טייטה. רישום טייטות כלשהן על דפים שמחוץ למחברת הבחינה עלול לגרום לפסילת הבחינה!

ההנחיות בשאלון זה מנוסחות בלשון זכר ומכוונות לנבחנות ולנבחנים כאחד.

ב ה צ ל ח ה !

/המשך מעבר לדף/

פרק ראשון (30 נקודות)

בפרק זה שלושה נושאים:

- נושא I — תקופת בית שני (עמ' 2-3)
 נושא II — הקהילה היהודית בימי הביניים (עמ' 4-5)
 נושא III — החסידות (עמ' 6)

ענה על השאלות בנושא שלמדת, לפי ההוראות שבו.

נושא I — תקופת בית שני

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 1-2 (חובה), ועל שתיים מהשאלות 3-5.

חלק ראשון — מרד בר־כוכבא

ענה על שתי השאלות 1-2 (חובה).

1. הצג שתי סיבות לניצחון המורדים בשלב הראשון של מרד בר־כוכבא. (4 נקודות)

2. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על השאלה שאחרי.

המקורות התלמודיים הדנים בבר־כוכבא אינם כוללים עדויות על הקפדתו בשמירת מצוות. לא זו בלבד אלא שהספרות התלמודית מציגה את בר־כוכבא כמי שמתריס (מוחה) כלפי שמים. גם באמירות השופכות אור חיובי על בר־כוכבא מודגש כוחו הפיזי המופלא בלבד, ואין כל התייחסות לכך שהוא ואנשיו קיימו מצוות. לכן נשאלת השאלה כיצד היה יכול העם לקבל דמות כזאת כמנהיג. הבעיה מחריפה במיוחד לנוכח העובדה שהמרד פרץ בהמשכה של תקופת יבנה. בתקופה זו הנהגת העם הייתה בידי החכמים, ואפשר להניח שהייתה לכך השפעה במשך המרד. לעומת זאת, הממצאים הארכאולוגיים במערות מדבר יהודה מאזנים את התמונה במידה מסוימת, ויש בהם כדי להעיד על שמירת מצוות בעת מרד בר כוכבא בכלל, והיותו של בר כוכבא שומר מצוות בפרט. לדוגמה: קיומה של מצוות ציצית משתקף מהימצאה של קבוצת ציציות ולצדה גיזת צמר צבועה, ואפשר לשער כי נועדה לעשיית פתיל התכלת שבציצית.

קיום מצוות בא לידי ביטוי גם באיגרות בר כוכבא. נובעת מהן למשל שמירתן של שבת ושביעית – שתי מצוות מרכזיות, שההקפדה עליהן דווקא בשעת מלחמה ראויה לציון.

(מעובד על פי אהרן אופנהיימר, בר־כוכבא וקיום מצוות, בתוך: מרד בר־כוכבא מחקרים חדשים, עמ' 140,

בעריכת א' אופנהיימר וא' רפפורט, הוצאת יד יצחק בן־צבי, ירושלים, 1984)

(שים לב: השאלה בעמוד הבא.)

ענה על כל חלקי השאלה.

- הסבר על פי הקטע את ההבדל בין דמותו של בר־כוכבא העולה מן המקורות התלמודיים, לבין דמותו המשתקפת מן הממצאים הארכאולוגיים.
 - הסבר מדוע מפתיעה הצגתו של בר־כוכבא באופן זה במקורות התלמודיים. היעזר בנאמר בקטע.
 - הסבר על פי מה שלמדת מדוע הוא מוצג כך במקורות התלמודיים.
- (8 נקודות)

חלק שני — שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 3-5 (לכל שאלה — 9 נקודות).

3. ציין שתי מטרות שהניעו את הורדוס לחדש את בניין בית המקדש השני, והסבר כיצד הוא פעל בבניית המקדש להשגת אחת המטרות.
4. מה הייתה גזרת קליגולה, ומדוע לא התקיימה?
הסבר מדוע נפגעה מערכת היחסים בין היהודים לרומאים אף על פי שהגזרה לא התקיימה.
5. לקנאים הייתה מטרה חברתית, נוסף למטרות הלאומיות והדתיות שלהם.
הצג את המטרה החברתית של הקנאים, והצג שתיים מפעולותיהם בתקופת המרד המשקפות מטרה זו.

נושא II – הקהילה היהודית בימי הביניים

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 6-7 (חובה), ועל שתיים מן השאלות 8-10.

חלק ראשון – הקיום היהודי בימי הביניים

ענה על שתי השאלות 6-7 (חובה).

6. הקיום היהודי בארצות הנוצריות בימי הביניים היה רצוף בהשפלות וברדיפות. מה היה ההסבר שנתנה הנצרות להשפלת היהודים? הצג ביטוי אחד להשפלה זו. (4 נקודות)

7. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

הקיום היהודי הנבדל של היהודים בגלות נבע מבחירה, שכן הדתות של אוכלוסיית הרוב – הנצרות והאסלאם – שאפו שבני המיעוטים הדתיים ימירו את דתם. נכונותו של יהודי להתקיים במסגרת נבדלת ולהשתייך אל עם ישראל היא אפוא הבסיס לחברה יהודית בכל מקום בימי הביניים. הקיום הנבדל התאפשר בזכות הערבות ההדדית שהייתה בין היהודים.

לערבות היו כמה פנים: ערבות ואחריות להתנהגות הדתית הנאותה של בן הקבוצה [בדומה לאחריות שהייתה לשלטון במדינה על התנהגותם הדתית של בני דת הרוב]; ערבות לעניינים המיוחדים לבני קבוצת מיעוט – כגון ייצוג הקהילה בפני השלטון; ערבות לניהול חיי היום-יום של היהודים בקהילה. לתחושה זו של ערבות היו ביטויים מעשיים בחיי הקהילה ובמוסדותיה.

(מעובד על פי מנחם בר-ששון, ההנהגה העצמית של היהודים מארצות האסלאם במאות ה-7 עד ה-12, בתוך: קהל ישראל – השלטון העצמי היהודי לדורותיו, כרך ב', עמ' 18-19, בעריכת א' גרוסמן וי' קפלן, הוצאת מרכז זלמן שזר, 2004)

— הסבר על פי הפסקה הראשונה בקטע את חשיבותה של הערבות ההדדית ליהודים בימי הביניים.

— ציין על פי הקטע שניים מן התחומים שבהם הייתה ערבות הדדית, והסבר על פי מה שלמדת, כיצד הערבות באה לידי ביטוי באחד התחומים שצינת.

(8 נקודות)

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 8-10 (לכל שאלה – 9 נקודות).

8. מה משמעות הכינוי "ימי הביניים", ומדוע כונתה תקופה זו גם בשם "תור האמונה"? .8
9. "בארצנו יש רבנים מצד המלכות, ואינם יודעים לקרות כהוגן. אם יחרף (יקלל) אותם איזשהו יהודי – מה דינו?" (שו"ת הרשב"א חלק א', סימן תעה) .9
- הסבר את הסיבה להתנגדות למינויים בידי נכרים, שאפשר ללמוד ממובאה זו. ציין סיבה נוספת להתנגדות למינויים בידי נכרים.
10. הצג את שתי הגישות במחלוקת אחת שהייתה בקהילות היהודיות בימי הביניים בנוגע לתשלום המסים. .10

נושא III – החסידות

אם למדת נושא זה, ענה על ארבע שאלות: על שתי השאלות 11-12 (חובה), ועל שתיים מן השאלות 13-15.

חלק ראשון – הבעש"ט

ענה על שתי השאלות 11-12 (חובה).

11. מדוע זכה ר' ישראל בן אליעזר לכינוי "בעל שם טוב" (בעש"ט)?

הצג מאפיין אחד של החסידות בתקופתו. (4 נקודות)

12. קרא את קטע המקור שלפניך, וענה על שני חלקי השאלה שאחריו.

הבעש"ט קנה, בפשטותו וישרתו לְבוֹ, את לְבוֹת קטני העם, מכיוון שצורכיהם הרוחניים היו קרובים ללבו ביותר. הבעש"ט היה מושך לבבות בדבריו, שעיקר הדת אינו בידיעת התורה אלא בדבקות עם האלוקות על ידי תפילה בכוונה. בנוגע למקובלים היה אומר שגם העצבות והסיגופים אינם הדרך הישרה לעבודת האלוקים, אלא התפעלות הנפש מתוך שמחה. הוא היה אומר שהאדם הפשוט, המאמין באמונה שלמה ומתפלל בכוונה ובהתלהבות – נוח לאלוקים מרב גדול, שאין לו אלא תלמוד תורה. השקפה זו של הבעש"ט, שהייתה לפי רוח ההמון, כבשה לה דרך לא רק בשדרות התחתונות של הקהילות, אלא גם בקרב הפחותים שב"כלי הקודש" – מגידים, מלמדים, שוחטים וכדומה, שלא מצאו סיפוק לרוחם לא בפלפול הרבני ולא בפרישות המקובלים.

(מעובד על פי שמעון דובנוב, דברי ימי עם עולם, כרך שביעי, הוצאת דביר, תל אביב, תש"י, עמ' 130)

— על פי הקטע, מהי הביקורת של הבעש"ט כלפי דרך עבודת ה' של המקובלים, ומהי הדרך שהוא מציע?

— מהקטע אפשר ללמוד שיש קבוצה נוספת שהבעש"ט מפנה אליה את ביקורתו.

מהי אותה קבוצה, ומה הביקורת שמופנית כלפיה בקטע?

על פי מה שלמדת, הצג ביקורת נוספת שהופנתה כלפי קבוצה זו.

(8 נקודות)

חלק שני – שאלות קצרות

ענה על שתיים מן השאלות 13-15 (לכל שאלה – 9 נקודות).

13. הסבר כיצד נפגעה שיטת הארנדה בעקבות "המבול".

ציין דרך אחת של התערבות ה"צדיק" בנושא הארנדה, והסבר את הצלחתו.

14. ציין פעולה אחת שקיימו החסידים בן במסגרת ה"חצר החסידית".

הצג שתי הנהגות חדשות שהנהיגו החסידים במסגרת הקהילות שבהן חיו.

15. הסבר את המושגים "גלות" ו"גאולה" על פי תפיסת החסידות.

פרק שני (50 נקודות)

ענה על שתיים מהשאלות 16-19 (לכל שאלה — 25 נקודות).

16. האנטישמיות

- א. הצג שני מאפיינים שבאו לידי ביטוי בשנאת ישראל במזרח אירופה בסוף המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20: מאפיין אחד מסורתי ומאפיין אחד מודרני. (13 נקודות)
- ב. הסבר מדוע הצטרפות לתנועת הבונד הייתה אחת התגובות לאנטישמיות ברוסיה. הצג תגובה נוספת של היהודים לאנטישמיות ברוסיה. (12 נקודות)

17. הרצל והתנועה הציונית

- א. האיור שלפניך הוא העתק של קבלה לתורם ששילם את השקל הציוני. עיין באיור.

סמלי השבטים

מטבע מתקופת בר כוכבא

- על פי מה שלמדת, כתוב מהו השקל הציוני.
- בתמונה נראים רכיבים שהיו בעלי חשיבות סמלית לתנועה הציונית. הסבר קביעה זו באמצעות שתי דוגמאות מהתמונה. (13 נקודות)
- ב. הרצל פנה למדינות אחדות וקיים אתן משא ומתן דיפלומטי. מה רצה הרצל להשיג בדרך זו? ציין שתי מדינות שהרצל פנה אליהן, והסבר מדוע פנה דווקא למדינות אלה. (12 נקודות)

18. התפתחות התנועה הציונית

א. הסבר מדוע תמכו יהודים דתיים בתנועה הציונית, ומדוע יהודים דתיים אחרים התנגדו לתנועה זו.

(13 נקודות)

ב. הצג דוגמה אחת לפעילות הציונית בצפון אפריקה, והצג שני קשיים בהתפתחות התנועה הציונית שם. (12 נקודות)

19. העלייה השנייה

א. הסבר מדוע נעשתה קבוצת דגניה לסמל העלייה השנייה. בסס את תשובתך גם על האידאולוגיה של העולים בעלייה זו. (12 נקודות)

ב. הסבר מדוע עלייתם של יהודי תימן הייתה חשובה עבור היישוב בתקופת העלייה השנייה. הצג קושי אחד של עולי תימן בארץ. (13 נקודות)

פרק שלישי (20 נקודות)

לפניך שבעה מושגים (20-26), ובכל אחד מהם שני חלקים.

בחר בארבעה מהמושגים, וענה על שני החלקים הנוגעים לכל מושג שבחרת (לכל מושג — 5 נקודות).

20. החכם באשי

- תחת איזה שלטון התקיימה משרת החכם באשי?
- מה היה תפקידו?

21. פתח תקווה

- ציין שניים מהקשיים שגרמו לעזיבת המתיישבים הראשונים.
- מי היו מחדשי היישוב פתח־תקווה?

22. אימפריאליזם

- מהו אמפריאליזם?
- ציין שתיים ממטרות האימפריאליזם.

23. קפיטולציות

- מי היה מעוניין במתן הקפיטולציות ומדוע?
- הצג שתי זכויות שהקנו הקפיטולציות.

24. הגדודים העבריים

- כתוב מטרה אחת בהקמת הגדודים העבריים.
- מה היה תפקידו של גדוד נהגי הפרדות?

25. ארבע־עשרה הנקודות של וילסון

- מה הייתה מטרתו המרכזית של וילסון?
- כתוב סעיף אחד מארבע־עשרה הנקודות.

26. הוועד להקלת המשבר

- מי הקים את הוועד ובאיזו עיר הוקם?
- כתוב שתי פעולות של ועד זה.

בהצלחה!